

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-19\(48\)-46-61](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-19(48)-46-61)

УДК 159.923:005.336

Саврасова-В'юн, Тетяна Олександрівна,

кандидат психологічних наук, заступник директора

з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи

Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-5737-6189>

t.savrasova-viun@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті висвітлено теоретико-методологічні основи розроблення структури психологічних детермінант потенціалу особистості. Представлено основні погляди науковців щодо характеристики потенціалу особистості як явища. Встановлено, що потенціал особистості доцільно розглядати як гнучкий комплекс ресурсів людини, які забезпечують ефективний розвиток і мобільність особистості в умовах трансформацій суспільства. До складу потенціалу особистості входять такі компоненти: спрямованість особистості, соціальний досвід, властивості характеру, результати діяльності. Констатовано доцільність виокремити психологічні детермінанти потенціалу особистості, розробити структуру досліджуваного явища. Серед психологічних детермінант потенціалу особистості визначено внутрішні (пов'язані з природними потенціями людини, її психологічними можливостями у процесі особистісного розвитку), зовнішні (відображають умови соціального середовища, реакцію людини на процес отримання соціального досвіду). До внутрішніх детермінант віднесено: фізіологічний стан (стан здоров'я, адаптація, якість відпочинку, зовнішня привабливість), діяльнісна сфера (комунікативність, творчість, професійна діяльність, саморозвиток), інтелектуально-мотиваційна сфера (професійна компетентність, осмисленість життя, підприємництво, критичне мислення), емоційно-вольові здатності (стресостійкість, цінності, відповідальність, домінуючі емоції). Зовнішні детермінанти представлено як: матеріальний стан (наявність житла, фінансові можливості, привабливість одягу, прийнятність доходу), соціальні відносини (соціальний статус, наявність родини, підтримка друзів, відносини з колегами), інформаційний простір (доступ до інформації, наявність Інтернет ресурсів, безпека особистої інформації, ауто реклама), професійне середовище (корпоративна

культура, підтримка ініціативи, матеріально-технічне забезпечення, умови праці). Психологічні детермінанти потенціалу особистості взаємопов'язані, обумовлюють розкриття ресурсних можливостей людини.

Ключові слова: потенціал; потенціал особистості; ресурс; резерв; можливість; психологічні детермінанти; внутрішні, зовнішні детермінанти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах докорінних змін багатьох сфер життя суспільства зростає увага до проблеми розкриття потенціалу особистості. Завдяки потенціалу особистість здатна досягати успіхів у повсякденному житті, долати труднощі, перешкоди на шляху досягнення мети, розширювати напрями діяльності. Усвідомлення наявності потенційних можливостей спрямовує особистість розвивати вміння дбайливо використовувати, розподіляти, примножувати внутрішні ресурси задля ефективної життєдіяльності. Однак не кожна особистість спроможна виявити, активізувати і збагатити джерело внутрішньої енергії, що може призвести до втрати цілісності, гармонії, психічного здоров'я, балансу між людиною і навколишнім світом. До того ж, доволі часто відсутність сприятливого соціального середовища обмежує можливості особистості розкрити закладений природою потенціал. Тому здатність знаходити, застосовувати внутрішні резерви передбачає не лише розуміння сутності потенціалу як феномена, але й можливість виокремлювати, активізувати психологічні детермінанти цього явища.

Аналіз останніх актуальних досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про достатню кількість дослідників (І. Безсмертна [1], Ю. Бреус [2], О. Демид [1], Н. Карпенко [4], Н. Лебідь [2], Д. Леонтьєв [4], В. Міляєва [2], А. Москальова [5], І. Мурашко [6], Н. Попова [7], Є. Реанович [8], Т. Титаренко [9], D. Dai [10], A. Furnhama [11], H. Rodney [12], L. Treglowm [11] та ін.), предметом дослідження яких стала проблема потенціалу особистості. Науковці зосереджують увагу на змісті, структурі досліджуваного феномена. Потенціал особистості фахівці розглядають як системне, інтегративне утворення, яке обумовлює уміння особистості орієнтуватися у процесі життєдіяльності, зберігати її стабільність в умовах зовнішніх впливів [4]. До потенціалу особистості фахівці відносять такі складові: задатки, схильності, інтереси, прагнення до створення нового, прояв загального інтелекту, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, здібності до вироблення особистісних стратегій [9].

Питанню видів, типів потенціалу особистості присвятили свої праці С. Білозерська [13], Ю. Бреус [2], Н. Лебідь [2], В. Міляєва [2], Л. Міщиха [14], І. Мурашко [6] та ін. Л. Міщиха зазначає, що потенціал особистості може мати наступні види: особистісний, аксіпсихологічний, буттєвий, естетичний, життєтворчий, вчинковий, освітній, рефлексивно-творчий, творчий, трудовий, економічний, політичний, соціальний, правовий, соціально-організаційний, соціально-екологічний тощо [14]. Ю. Бреус, Н. Лебідь, В. Міляєва акцентували увагу на тому, що потенціал особистості науковцями класифіковано за такими типами: адаптаційний, соціально-психологічний, інтелектуальний, моральний, особистісно-розвивальний, культурний, комунікативний, управлінський, аксіологічний, творчий, духовний, лідерський потенціал тощо [2].

Проблемою чинників потенціалу особистості цікавилися Е. Зеєр [15], Н. Зимовець [16], Т. Скріпкіна [17], Б. Юдін [18], А. Furnhama [11], Н. Rodney [12], L. Treglown [11] та інші. Серед основних чинників досліджуваного явища представлено: внутрішні психологічні, зовнішні чинники середовища, цілеспрямовані розвивальні впливи [16].

Вищезазначені погляди науковців дозволили визначити концептуальні основи потенціалу особистості. Однак відкритим залишається питання виокремлення й обґрунтування психологічних детермінант потенціалу особистості, яке раніше не виступало предметом спеціального дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: визначити, схарактеризувати психологічні детермінанти потенціалу особистості.

Завдання статті полягають у наступному:

- узагальнити погляди науковців щодо розуміння феномена «потенціал особистості», його основних складових;
- виокремити й обґрунтувати психологічні детермінанти потенціалу особистості.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Останнім часом проблема потенціалу особистості привертає до себе підвищену увагу з боку вітчизняних і зарубіжних науковців, оскільки вчені досліджують зазначене явище не лише спеціально, зосереджуючись на сутності, складових, чинниках феномена, а й актуалізують її у працях, присвячених питанням особистості.

Важливо зауважити, що у словнику іншомовних слів термін «потенціал» представлено як сукупність засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути застосовані у будь-якій галузі, сфері [19].

Великий тлумачний словник української мови дефініцію «потенціал» трактує як запас, резерв, приховані здатності, сили, що можуть проявлятися за певних умов [20].

У науковій літературі термін «потенціал» часто ототожнюється з термінами «ресурс» (запас, який можливо застосувати у разі потреби [21]), «резерв» (джерело, звідки черпаються нові засоби, сили [20]), «можливості» (здійсненність, допустимість чого-небудь [20]). Однак, як зазначає Є. Реанович, представлені феномени підкреслюють окремі прояви потенціалу, відображають різні його характеристики, зокрема: у значенні «ресурс» потенціал відбиває минуле, в якому людина оволоділа сукупністю властивостей, що обумовлюють здатність до діяльності; у значенні «резерв» потенціал відтворює сьогодення з позиції практичного застосування людиною наявних здібностей; у значенні «можливості» потенціал передбачає майбутнє, розвиток, рух уперед тощо. Науковець зауважує, що потенціал можливо інтерпретувати і як засоби, здібності, запаси, джерела, які сприятимуть під час вирішення будь-якого завдання, але важливо враховувати часові виміри [8].

Аналіз досліджень учених надав можливість виявити сукупність ознак потенціалу особистості та визначити його складові.

Так, на думку Д. Леонтьєва, потенціал особистості характеризується як узагальнена системна індивідуально-психологічна властивість людини, що лежить в основі здатності виходити зі стійких внутрішніх критеріїв, орієнтирів у процесі життєдіяльності, зберігати стабільність діяльності, смислових орієнтації під час зовнішнього тиску в змінних умовах. Дослідник вважає, що потенціал особистості відображає міру подолання людиною обставин, себе, міру зусиль, які додаються щодо роботи над собою, обставинами власного життя [4].

У дослідженнях І. Мурашко, потенціал особистості виступає як динамічна психологічна система з тенденцією до сталого досягнення цілей, що дозволяє перевищувати звичайні діяльнісні показники за рахунок накопиченого особистісного ресурсу можливостей на шляху до досягнення акме. До основних складових потенціалу особистості науковець відносить: гносеологічний потенціал (система знань, умінь, навичок, уявлень, світогляду, пізнавальних здібностей); аксіологічний потенціал (система цілей, орієнтації, установок); творчий потенціал (можливість творити, знаходити нове, діяти оригінально); комунікативний потенціал (здібності спілкування, здатності до оволодіння спілкуванням); художній потенціал (система художньо-естетичних потреб, способів їх задоволення); професійний потенціал (відповідність професійних

уподобань обраній професії); духовний потенціал (система смислів, цінностей, норм) [6].

Відповідно до досліджень А. Москальової, потенціал особистості визначено як здатність до активізації внутрішніх ресурсів, що надають можливість розв'язувати завдання діяльності, сприяють досягненню цілей, які мають життєзначущий, особистісний сенс. Як зазначає науковець, потенціал особистості до свого складу включає такі компоненти: когнітивну (знання щодо подолання криз, розуміння кризових процесів); афективну (емоційна стійкість, стриманість, толерантність до невизначеності тощо); конативну (здатність до конструктивного розв'язання складних завдань, розв'язання завдань) [5].

Для Н. Попової потенціал особистості відображає сукупність властивостей людини, між якими виявлено структурні відносини, які виступають ресурсом у діяльності за конкретних життєвих обставин. Складається потенціал особистості з таких компонентів: спрямованість особистості (мотиви, інтереси), соціальний досвід (вік, освіта, кваліфікація, знання, навички), властивості характеру (особливості мислення, переживання, поведінки, вольових проявів), результати діяльності (втілення устремлінь, здібностей, характеру) [7].

Ю. Бреус, Н. Лебідь, В. Міляєва розглядають потенціал особистості як динамічне інтегративне утворення, що забезпечує успішність процесів індивідуалізації, соціалізації, професіоналізації людини. Потенціал особистості, на думку дослідників, складається з блоків: мотиваційного (інтереси, цінності, мотиви, цілі), стильового (особистісні властивості, які забезпечують саморегуляцію зусиль, поведінки в процесі розкриття потенціалу), інструментального (здатки, досвід у вигляді знань, умінь, навичок) [2].

З позиції С. Сапіги, потенціал особистості представлено як сукупність фізичних, інтелектуальних, вольових, соціальних, емоційних, духовних можливостей людини, що розкриваються під дією зовнішніх і внутрішніх факторів, цілеспрямованих впливів через процеси самоусвідомлення, самопізнання та самовизначення. Серед складових потенціалу особистості автор визначає: потенціал розуму (установки, цінності, переконання); потенціал волі (здатність до самореалізації, відповідальність); потенціал почуттів (здібності до усвідомлення, управління емоціями); потенціал тіла (здатність розвивати фізичну складову здоров'я); соціальний потенціал (прагнення підвищувати рівень комунікативної культури); духовний потенціал (здатність втілювати вищі цінності в життя) [22].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вирішуючи визначені мету, завдання статті, ґрунтуючись на вищевикладений матеріал, за допомогою теоретичних методів дослідження:

аналізу літератури вітчизняних і зарубіжних учених, порівняння, систематизації, узагальнення, – було виокремлено, обґрунтовано психологічні детермінанти потенціалу особистості. Завдяки методу моделювання, проєктування розроблено структуру психологічних детермінант потенціалу особистості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналіз праць науковців, які характеризують зміст, структуру потенціалу особистості, надав можливість з'ясувати факт про те, що досліджуване явище обумовлене впливом психологічних детермінант, які представлено як чинники, причини, що зумовлюють явище, подію [20].

Так, Е. Зеєр [15], Т. Скрипкіна [17] вважають, що на потенціал особистості впливають взаємопов'язані чинники, зокрема:

- можливості людини які свідчать про рівень її розвитку (знання, вміння, навички, здібності, здатності, властивості);
- спрямованість особистості (уявлення індивіда про себе, навколишній світ, цінності, світогляд, інтереси);
- прагнення до розширення можливостей (бажання випробувати себе, розкриття задатків, перетворення їх на здібності) [15], [17].

Як зауважує Н. Зимівець, потенціал особистості є результатом дії трьох груп чинників, до яких належать:

- внутрішні психологічні чинники (індивідуально-психологічні особливості особистості, мотиваційні чинники, що визначають можливості людини);
- зовнішні чинники середовища (навколишнє соціальне середовище, інформаційне середовище);
- цілеспрямовані розвивальні впливи (соціальне виховання) [16].

Л. Брич, М. Криштанович, розглядаючи потенціал особистості як адаптацію до вимог суспільства, визначають, що реалізація досліджуваного явища залежить від: культури системного мислення, культури організаційної поведінки, комунікативної культури, вміння працювати у команді, толерантності, прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, професійної відповідальності, лідерських якостей, стійкості до соціальних, психологічних, економічних змін, гнучкості, креативності мислення, стилю поведінки, культури здоров'я тощо [23].

Праці В. Клімова, І. Галай, Р. Айзман свідчать про те, що потенціал особистості обумовлений впливом таких чинників:

- почуття безпеки (здібність контролювати екстремальні ситуації);
- типологія нервової системи (ступеня виразності певних якостей);
- гендерні особливості (відмінності стратегій поведінки, комунікація);

- умови проживання (соціальне середовище, географічне розташування);
- вікові особливості людини;
- профіль навчання (гуманітарна, технічна спеціальність) [24].

Для Б. Юдіна потенціал особистості окреслює сукупність якостей людини і суспільства, які здатні проявитися в сприятливих обставинах або залишитися прихованими, якщо в них немає потреби. Науковець зауважує, що на потенціал особистості впливають духовні, інтелектуальні, інноваційні, соціокультурні чинники, біолого-фізичні властивості (особливості фізичного розвитку людини різного віку), які можуть бути використані людиною для соціокультурних змін або залишитися прихованими тощо [18].

А. Furnhama, L. Treglown вважають що потенціал особистості пов'язаний із рисами людини, її особистісними якостями, які безпосередньо впливають на поведінку, думки і сприйняття себе й інших. Серед основних чинників потенціалу особистості дослідники визначили: добросовісність, пристосування, цікавість, прийняття двозначності, ризик, підхід, конкурентоспроможність [11].

Н. Rodney виокремлює основні чинники розвитку потенціалу, а саме:

- фізична природа тіла (генетика, фізичні потреби, здатність думати, відчувати, обирати);
- психологічні якості (розум, серце, воля);
- віра (істина, любов, справедливість). Автор акцентує увагу на тому, що зазначені чинники дозволяють, заохочують людей бути здібними, свідомими, сумлінними розробниками себе, свого оточення [12].

У дослідженнях D. Dai потенціал особистості характеризується як зростаюча здатність людини, результат динамічної взаємодії ендогенних, екзогенних факторів, приховані якості, які реалізуються через досвід, що веде до успіху, досягнень. Дослідник вважає, що природа потенціалу особистості відображає багаторівневу біопсихосоціальну (поєднану в єдине ціле біологічних, психологічних, соціальних чинників) структуру з властивостями вищого рівня, включаючи нижчі рівні складових:

- на фізичному (базовому) рівні представлено психометричні здібності (форма тіла, здатність пам'яті, відкритість до досвіду, які мають тенденцію до генерування нового досвіду, прискорювати зміни в розвитку через самоорганізацію);
- проєктний рівень відображає особливості адаптації людини до різних ситуацій (інтереси, Я-концепція, уподобання, риси особистості у відповідь на навколишні можливості, виклики, які обумовлені мотиваційними, соціально-когнітивними адаптаціями, адаптаціями розвитку, соціальними ролями);
- навмисний рівень характеризує особливості конструювання себе і майбутнього (цілі, прагнення, відданість напрямку діяльності);

- на контекстному рівні відбувається аналіз розвитку особистості в умовах соціокультурного середовища [10].

Результати наукових пошуків дослідників надали можливість розглядати потенціал особистості як гнучкий комплекс ресурсів людини, які забезпечують ефективний розвиток і мобільність особистості в умовах трансформацій суспільства.

Підтримуючи позицію Н. Зимовець [16], С. Сапіги [22], вважаємо, що потенціал особистості обумовлений психологічними детермінантами, виступаючими в якості передумов, які визначають засоби, ресурси розвитку і реалізації потенціалу [25]. До психологічних детермінант потенціалу особистості віднесено внутрішні і зовнішні детермінанти (див. рис.).

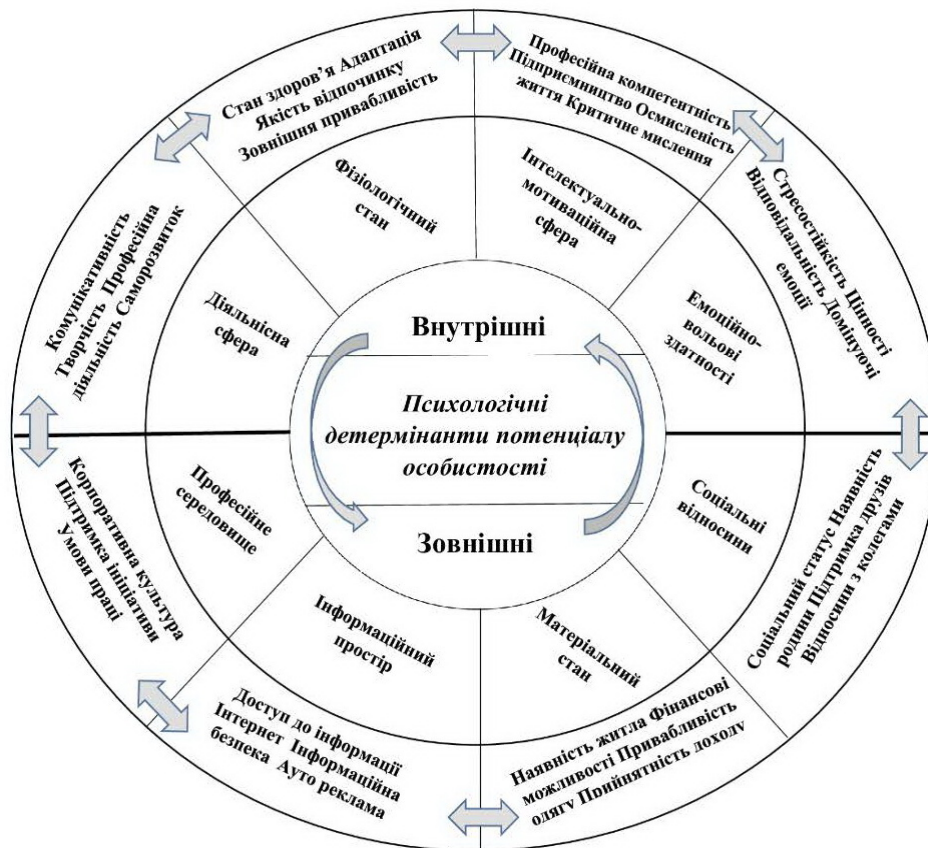

Рис. Структура психологічних детермінант потенціалу особистості

Внутрішні детермінанти потенціалу особистості пов'язані з закладеними в людині природними потенціями, психологічними можливостями, результатами змін суб'єкта у процесі особистісного розвитку. У внутрішні детермінанти потенціалу закладено джерело життєвої сили, енергії особистості, завдяки якій людина функціонує, розвивається, відчуває стабільність, надію на майбутнє.

Зовнішні детермінанти потенціалу особистості визначені інститутами соціалізації, відображають умови соціального середовища і реакцію людини на процес отримання соціального досвіду. Зовнішні детермінанти потенціалу живлять особистість різнобічними впливами заради вдосконалення процесу взаємодії людини зі світом, власної самореалізації, отримання стабільного благополуччя.

Серед внутрішніх детермінант потенціалу особистості виокремлено такі групи:

- фізіологічний стан як сукупність ознак функціонального стану людини, рівень біологічного розвитку її організму, фізичних якостей, здібностей у відповідний віковий період (стан здоров'я, адаптація, якість відпочинку, зовнішня привабливість);
- діяльнісна сфера відображає здатність людини здійснювати перетворення у матеріальному, духовному середовищі, застосовувати творчі здібності, особливості опанування досвіду інших (комунікативність, творчість, професійна діяльність, саморозвиток);
- інтелектуально-мотиваційна сфера демонструє розумову, спонукальну готовність людини до активності, різного роду діяльності, регуляцію дій щодо досягнення мети (професійна компетентність, підприємництво, осмисленість життя, критичне мислення);
- емоційно-вольові здатності характеризують зміст, динаміку почуттів, емоцій, вольових процесів людини у процесі свідомої саморегуляції поведінки, активізації діяльності у будь-яких умовах (стресостійкість, цінності, відповідальність, домінуючі емоції).

До зовнішніх детермінант потенціалу особистості належать:

- матеріальний стан відображає рівень забезпеченості, добробуту людини, ступінь задоволення її матеріальних потреб (наявність житла, фінансові можливості, привабливість одягу, прийнятність доходу);
- соціальні відносини презентують взаємозв'язки особистості з соціумом, його соціальні ролі, характер взаємодії з іншими людьми, особливості індивідуальності (соціальний статус, наявність родини, підтримка друзів, відносини з колегами);
- інформаційний простір визначає особливості впровадження особистістю інформаційних ресурсів у процеси життєдіяльності, що відбиває специфіку світосприйняття людини (доступ до інформації, наявність Інтернет ресурсів, безпека особистої інформації, ауто реклама);
- професійне середовище відтворює культурні, ергономічні, міжособистісні, предметні, технічні умови виконання професійної діяльності особистості (корпоративна культура, підтримка ініціативи, матеріально-технічне забезпечення, умови праці).

Психологічні детермінанти потенціалу особистості взаємопов'язані, взаємообумовлені, здійснюють вирішальний вплив у розкритті ресурсних можливостей людини. Активізація внутрішніх детермінант потенціалу особистості відбувається під впливом і з урахуванням зовнішніх детермінант, які, у свою чергу, можуть бути інтенсифіковані завдяки стабільному функціонуванню внутрішніх детермінант. Врахування особливостей впливу психологічних детермінант на потенціал особистості надає можливість обрати конструктивні стратегії поведінки людини у непередбачуваних обставинах.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, аналіз наукової літератури з проблеми потенціалу особистості надав можливість охарактеризувати сутність, виокремити складові потенціалу особистості, який розглядаємо як гнучкий комплекс ресурсів людини, що забезпечують ефективний розвиток і мобільність особистості в умовах трансформацій суспільства. Головну увагу зосереджено на визначенні психологічних детермінант потенціалу особистості, які представлено як засоби, ресурси розвитку, реалізації потенціалу; розробці структури зазначеного феномена, який містить внутрішні: фізіологічний стан (стан здоров'я, адаптація, якість відпочинку, зовнішня привабливість), діяльнісна сфера (комунікативність, творчість, професійна діяльність, саморозвиток), інтелектуально-мотиваційна сфера (професійна компетентність, осмисленість життя, підприємництво, критичне мислення), емоційно-вольові здатності (стресостійкість, цінності, відповідальність, домінуючі емоції); зовнішні: матеріальний стан (наявність житла, фінансові можливості, привабливість одягу, прийнятність доходу), соціальні відносини (соціальний статус, наявність родини, підтримка друзів, відносини з колегами), інформаційний простір (доступ до інформації, наявність Інтернет ресурсів, безпека особистої інформації, ауто реклама), професійне середовище (корпоративна культура, підтримка ініціативи, матеріально-технічне забезпечення, умови праці) детермінанти.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні програми діагностики психологічних детермінант потенціалу особистості та експериментальній перевірці інструментарію для вивчення досліджуваного явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] І. С. Безсмертна, О. А. Демид, «Особистісний потенціал як чинник адаптації в умовах дослідження сучасного середовища», *SWORLD*, № 20(1), с. 56–58, 2013.

- [2] В. Р. Міляєва, Н. К. Лебідь, Ю. В. Бреус, «Розвиток потенціалу особистості в умовах сучасного освітнього середовища», *Вісник Одеського національного університету*, вип. 18, с. 53–59, 2013.
- [3] Н. А. Карпенко, «Психологічний зміст і структура творчого потенціалу особистості», *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, вип. 1, с. 190–201, 2014.
- [4] Д. А. Леонтьев, *Личностный потенциал: структура и диагностика*. Москва, Россия, 2011, 511 с.
- [5] А. С. Москальова, «Психологічні особливості особистісного потенціалу подолання професійних криз керівниками загальноосвітніх навчальних закладів», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, вип. 2, с. 61–75, 2016.
- [6] І. В. Мурашко, «Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури», *Актуальні проблеми психології*, т. 8, вип. 7, 2010. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://shortest.link/3gy8>
- [7] Н. В. Попова, «Структура психологического потенциала личности в зависимости от масштаба деятельности (на примере предпринимательской деятельности)», *Человек. Сообщество. Управление*, № 4, с. 113–123, 2010.
- [8] Е. А. Реанович, «Смысловые значения понятия "потенциал"», *Международный научно-исследовательский журнал*, № 12, 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://shortest.link/37aQ>
- [9] Т. М. Титаренко, І. В. Лебединська, Н. В. Алікіна, *Життєві домагання особистості*. Київ, Україна, 2007, 456 с.
- [10] D. Y. Dai, «Rethinking Human Potential From a Talent Development Perspective», *Journal for the Education of the Gifted*, 43 (1), pp. 19–37, 2020.
- [11] A. Furnhama, L. Treglown, «High potential personality and intelligence», *Personality and Individual Differences*, 128, pp. 81–87, 2018.
- [12] Н. С. Rodney, «Developing Human Resources through Actualizing Human Potential», *The proceedings of the 10th Annual Hawaii International Conference on Education, Honolulu, January 5–8*. Honolulu, 2012, pp. 1–13.
- [13] С. І. Білозерська, «Особистісний потенціал у структурі особистості викладача», *Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*, т. 32, с. 87–93, 2021.
- [14] Л. П. Міщиха, *Творчий потенціал особистості у період пізньої дорослості*. Івано-Франківськ, Україна, 2014, 406 с.
- [15] Э. Ф. Зеер, «Профессионально-образовательное пространство личности: синергетический поход», *Образование и наука*, № 5, с. 23–28, 2003.

- [16] Н. Р. Зимівець, «Розвиток особистісного потенціалу дітей та молоді у процесі соціально-педагогічної діяльності», *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя*, вип. 5, с. 102–106, 2012
- [17] Т. П. Скрипкина, «Доверие к себе как условие развития личности», *Вопросы психологии*, № 1, с. 95–103, 2002.
- [18] Б. Г. Юдин, «Концепция человеческого потенциала как программа исследований», *Человек. Философия. Гуманизм*, т. 9, с. 47–54, 1998.
- [19] С. П. Бирик, Г. М. Сюта, *Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання*. Харків, Україна, 2006, 623 с.
- [20] В. Т. Бусел, *Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000*. Київ; Ірпінь, Україна, 2005, 1728 с.
- [21] О. Сліпушко, *Новий словник іншомовних слів*. Київ, Україна, 2008, 847 с.
- [22] С. В. Сапіга, *Розвиток особистісного потенціалу підлітків у скаутських громадських об'єднаннях*. Київ, Україна, 2018, 362 с.
- [23] Л. В. Брич, М. Ф. Криштанович, «Соціально-психологічний потенціал особистості в системі державного управління», *Державне управління: удосконалення та розвиток*, № 2, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://shortest.link/37aW>
- [24] В. М. Климов, И. А. Галай, Р. И. Айзман, «Личностный потенциал студентов как фактор профессионального успеха (обзор литературы)», *Siberian pedagogical journal*, № 4, pp. 53–59, 2015.
- [25] Б. Ф. Ломов, *Методологические и теоретические проблемы психологии*. Москва, Россия, 2008, 1174 с.

PSYCHOLOGICAL DETERMINATES THE POTENTIAL OF THE PERSON

Tetiana Savrasova-V'un,

PhD in psychology,

Deputy Director on scientific, pedagogical,
social and humanitarian affairs Institute of Philology

Borys Grinchenko Kyiv University.

Kyiv, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0001-5737-6189>

t.savrasova-viun@kubg.edu.ua

Abstract. The article reflects the theoretical and methodological foundations for developing the structure of the psychological determinants of a person's potential. The main views of scientists regarding the characteristics of the potential of the individual as a phenomenon are presented. It has been established that it is advisable to consider the potential of the individual as a

flexible set of human resources that ensure the effective development and mobility of the individual in the context of society transformations. The composition of the potential of the individual includes the following components: the orientation of the individual, social experience, character traits, performance results. The expediency is stated to highlight the psychological determinants of the potential of the individual, to develop the structure of the phenomenon under study. Among the psychological determinants of the potential of the individual, internal (associated with the natural potentials of a person, his psychological capabilities in the process of personal development), external (reflect the conditions of the social environment, a person's reaction to the process of obtaining social experience) are determined. The internal determinants include: physiological state (state of health, adaptation, quality of rest, external attractiveness), activity sphere (communicativeness, creativity, professional activity, self-development), intellectual and motivational sphere (professional competence, meaningfulness of life, entrepreneurship, critical thinking), emotional-volitional abilities (resistance to stress, values, responsibility, dominant emotions). External determinants are presented as: material condition (availability of housing, financial opportunities, attractiveness of clothes, acceptability of income), social relations (social status, family, support of friends, relationships with colleagues), information space (access to information, availability of Internet resources, security) personal information, auto advertising), professional environment (corporate culture, initiative support, logistics, working conditions). The psychological determinants of a person's potential are interconnected and determine the disclosure of a person's resource capabilities.

Keywords: potential; personality potential; resource; reserve; opportunity; psychological determinants; internal and external determinants.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАТЫ ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ

Саврасова-Вьюн Татьяна Александровна,
кандидат психологических наук,
заместитель директора по научно-педагогической
и социально-гуманитарной работе
Института филологии Киевского университета
имени Бориса Гринченка.
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0001-5737-6189>
t.savrasova-viun@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье отражены теоретико-методологические основы разработки структуры психологических детерминант потенциала личности. Представлены основные взгляды ученых относительно характеристики потенциала личности как явления. Установлено, что потенциал личности целесообразно рассматривать как гибкий комплекс ресурсов человека, обеспечивающих эффективное развитие и мобильность личности в условиях трансформаций общества. В состав потенциала личности входят следующие компоненты: направленность личности, социальный опыт, свойства характера, результаты деятельности. Констатирована целесообразность выделить психологические детерминанты потенциала личности, разработать структуру изучаемого явления. Среди психологических детерминант потенциала личности определены внутренние (связанные с природными потенциальными возможностями человека, его психологическими возможностями в процессе личностного развития), внешние (отражают условия социальной среды, реакцию человека на процесс получения социального опыта). К внутренним детерминантам отнесены: физиологическое состояние (состояние здоровья, адаптация, качество отдыха, внешняя привлекательность), деятельностная сфера (коммуникативность, творчество, профессиональная деятельность, саморазвитие), интеллектуально-мотивационная сфера (профессиональная компетентность, осмысленность жизни, предпринимательство, критическое мышление), эмоционально-волевые способности (стрессоустойчивость, ценности, ответственность, доминирующие эмоции). Внешние детерминанты представлены как: материальное состояние (наличие жилья, финансовые возможности, привлекательность одежды, приемлемость дохода), социальные отношения (социальный статус, наличие семьи, поддержка друзей, отношения с коллегами), информационное пространство (доступ к информации, наличие Интернет ресурсов, безопасность) личной информации, аутореклама), профессиональная среда (корпоративная культура, поддержка инициативы, материально-техническое обеспечение, условия труда). Психологические детерминанты потенциала личности взаимосвязаны, обуславливают раскрытие ресурсных возможностей человека.

Ключевые слова: потенциал; потенциал личности; ресурс; резерв; возможность; психологические детерминанты; внутренние, внешние детерминанты.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] I. S. Bezsmertna, O. A. Demyd, «Osobystisnyi potentsial yak chynnyk adaptatsii v umovakh doslidzhennia suchasnoho seredovyshcha», SWORLD, № 20(1), s. 56–58, 2013.
- [2] V. R. Miliaieva, N. K. Lebid, Yu. V. Breus, «Rozvytok potentsialu osobystosti v umovakh suchasnoho osvitnoho seredovyshcha», Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu, vyp. 18, s. 53–59, 2013.
- [3] N. A. Karpenko, «Psykhologichnyi zmist i struktura tvorchoho potentsialu osobystosti», Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, vyp. 1, s. 190–201, 2014.
- [4] D. A. Leont'ev, Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika. Moskva, Rossiya, 2011, 511 s.
- [5] A. S. Moskalova, «Psykhologichni osoblyvosti osobystisnoho potentsialu podolannia profesiinykh kryz kerivnykamy zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky», vyp. 2, s. 61–75, 2016.
- [6] I. V. Murashko, «Rozkryttia poniattia «osobystisnyi potentsial» ta yoho psykhologichnoi struktury», Aktualni problemy psykhologii, t. 8, vyp. 7, 2010. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://shortest.link/3gy8>
- [7] N. V. Popova, «Struktura psihologicheskogo potenciala lichnosti v zavisimosti ot masshtaba deyatelnosti (na primere predprinimatel'skoj deyatelnosti)», CHelovek. Soobshchestvo. Upravlenie, № 4, s. 113–123, 2010.
- [8] E. A. Reanovich, «Smyslovye znacheniya ponyatiya "potencial"», Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal, № 12, 2012. [Elektronnij resurs]. Dostupno: <https://shortest.link/37a0>
- [9] T. M. Tytarenko, I. V. Lebedynska, N. V. Alikina, Zhyttievi domahannia osobystosti. Kyiv, Ukraina, 2007, 456 s.
- [10] D. Y. Dai, «Rethinking Human Potential From a Talent Development Perspective», Journal for the Education of the Gifted, 43 (1), pp. 19–37, 2020.
- [11] A. Furnhama, L. Treglown, «High potential personality and intelligence», Personality and Individual Differences, 128, pp. 81–87, 2018.
- [12] H. C. Rodney, «Developing Human Resources through Actualizing Human Potential», The proceedings of the 10th Annual Hawaii International Conference on Education, Honolulu, January 5–8. Honolulu, 2012, pp. 1–13.
- [13] S. I. Bilozerska, «Osobystisnyi potentsial u strukturi osobystosti vykladacha», Vcheni zapysky Tavriiskoho nats. un-tu im. V. I. Vernadskoho, t. 32, s. 87–93, 2021.

- [14] L. P. Mishchykha, *Tvorchyi potentsial osobystosti u period piznoi doroslости*. Ivano-Frankivsk, Ukraina, 2014, 406 s.
- [15] E. F. Zeer, «Professional'no-obrazovatel'noe prostranstvo lichnosti: sinergeticheskij pohod», *Obrazovanie i nauka*, № 5, s. 23–28, 2003.
- [16] N. R. Zymivets, «Rozvytok osobystisnoho potentsialu ditei ta molodi u protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti», *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzh. un-tu im. Mykoly Hoholia*, vyp. 5, s. 102–106, 2012
- [17] T. P. Skripkina, «Doverie k sebe kak uslovie razvitiya lichnosti», *Voprosy psihologii*, № 1, s. 95–103, 2002.
- [18] B. G. YUdin, «Konceptiya chelovecheskogo potentsiala kak programma issledovaniy», *CHelovek. Filosofiya. Gumanizm*, t. 9, s. 47–54, 1998.
- [19] S. P. Bybyk, H. M. Siuta, *Slovyk inshomovnykh sliv: tlumachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia*. Kharkiv, Ukraina, 2006, 623 s.
- [20] V. T. Busel, *Velykyi tlumachnyi slovyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250000*. Kyiv; Irpin, Ukraina, 2005, 1728 s.
- [21] O. Slipushko, *Novyi slovyk inshomovnykh sliv*. Kyiv, Ukraina, 2008, 847 s.
- [22] S. V. Sapiha, *Rozvytok osobystisnoho potentsialu pidlitkiv u skautskykh hromadskykh obiednanniakh*. Kyiv, Ukraina, 2018, 362 s.
- [23] L. V. Brych, M. F. Kryshtanovych, «Sotsialno-psykhologichnyi potentsial osobystosti v systemi derzhavnoho upravlinnia», *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, № 2, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://shortest.link/37aW>
- [24] V. M. Klimov, I. A. Galaj, R. I. Ajzman, «Lichnostnyj potencial studentov kak faktor professional'nogo uspekha (obzor litereratury)», *Siberian pedagogical journal*, № 4, pp. 53–59, 2015.
- [25] B. F. Lomov, *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii*. Moskva, Rossiya, 2008, 1174 s.

*Стаття надійшла до редакції
10 січня 2022 року*